

KIVDF

Layihənin istiqaməti:
“İctimai və dövlət maraqlarının müdafiəsi”

Elə şəxsiyyətlər var ki, onların sağlıqlarında yandırıqları mənəvi işçilik özü ömürlerindən uzun, bəzən də həmişəlik olur. Vəfatından 28 il keçir, amma Əziz Şərif heç zaman unudulmur. Maraqlı həyat yolu və zəngin yaradıcılığı ilə seçilən, çoxcəhətli fəaliyyəti ilə xalqa, ədəbiyyata xidmət edən istedadlı tərcüməçi, ədəbiyyatşunas alım, əsl vətənpərvər Əziz Şərif ötən əsr Azərbaycan ədəbi mühitinin ən parlaq simalarından biri olub. Rəhmətlilik ədəbiyyatşunas alım Abbas Zamanov onun barəsində həmişə məhəbbətlə danişar, dostunun Moskvadakı evini "panah yeri, ümidi evi" adlandırdı. "Yuxarırlara" şikayətə gedəndə mütləq Əzizgildə qalar, onun sayesində əngel işləri sahmana salardılar.

Əziz Şərif 1895-ci ildə Naxçıvanda anadan olub. Tərcüməyi-halı, valideynleri və soy-kökləri ilə bağlı qələmə aldığı "Keçmiş günlərdən" adlı kitabda müəllif öz nəсли haqqında müfəssəl məlumatlar verib. Sənədlə xatirələrdən ibarət olan bu qiyametli məxəzi vərəqəlidikcə tarixilik baxımından bəzi qaranlıq məqamlara işq düşür. Güzgü tutulan hadisələrin fonunda neçə-neçə unudulmaz və böyük şəxsiyyətin parlaq portreti görünür.

Məlum olur ki, Əziz Şərifin hər iki nənəsi Qarakilsə (indiki Sisiyan) mahalindəki Şəki kəndində anadan olub. "Zəngəzur" romanının müellifi, meşhur yazıçı Əyyub Abbasov Əziz Şərifin doğmaca xalası oğludur. Erməni-müsəlman münasiqşələri nəticəsində doğma yurdan perik düşmüş nəsiller sonalarara səkitləşəndə tez-tez ana yurda baş çəkər, onun saf, təmiz qeynündə dincilik taparmışdır. Bu hadisələrlə bağlı Əziz Şərifin xatirələrində Zəngəzur dağlarının əzəmeti boyaları, təbiəti dil açır. O illərin fotosəkilləri də kitabə salınıb. Doğma vətəni Şəki haqqında yazırı: "Səfali, axarlı-baxarlı, çəmənlə-çəsməli Şəkide her kəs azad, dünyadan bixeber yaşayır, qızlar, gelinlər çadranın nə olduğunu bilməz, başında yaylıq, dodağında yaşmaq gəzər, dolanar, bulaqdan su daşıyar, hana qurar, xalı toxuyar, nehrə çalxalar, yayda biçin biçər, taxił döyer, yuyar, qurudar, evin kişilərinə kömək edərdi. Bir sözə de-sək, təbiəti həyat sürür".

Əzizin atası Qurbanəli Şərifzadə dövrünün çox mükəmməl biliyə malik, savadlı, bir neçə dil bilən şəxsiyyəti olub. Mirza Cəlilə, Mirzə Ələkbər Sabirə, Əliqulü Qəmküsərlə çox yaxın dostluğunu, ailevi münasibətləri varmış. "Molla Nəsrəddin" in fəal yazarlarından biri olan Qurbanəli Şərifzadə bu jurnalın səhifələrində "Mozalanbəy", "Hacileylek" və s. gizli imzalarla öz felyetonlarını, təqdiyi yazılarını dərc etdirmiş. Arxiv materiallarından məlum olur ki, M.Ə.Sabir həmişə Qurbanəliye "Ruhum, canım Şərifzadə", - deye müraciət edərmiş. Cəlil Məmmədquluzadənin Şərifzadəyə şəxsən bağışladığı "Molla Nəsrəddin" jurnalının cildində yazılı-

Qarışığı zamanın AYDINI

mışdı: "Bu kitabı mən verirəm hamidən çox istədim Qurbanəliyə ki, bizlər də ölüb gedəndən sonra onun oğlanları bizim dostluğumuzu bu kitabı açan vaxt yada salsınlar". Hüseyin Cavid isə Qurbanəli Şərifzadəni "dövrünün fazla məlumatlara malik müəllimi, böyük istedad sahibi və qəhrəman bir rəhbəri" adlandırdı. Firdun bəy Köçərli Qurbanəli Şərifzadənin vəfati ilə bağlı 1917-ci ildə "Açıq söz" qəzetində yazıldı: "Millətimizin ruhu, həyatı, səadəti və mənəvi varlığı Şərifzadənin zəif vücudunda müşahidə olunmaqdır id".

Təbii ki, belə məziiyet və zəka sahibinin övladı olmaq şərəfini Əziz hələ kiçik yaşlarından duymamış deyildi. Uşaqlıq illəri doğma Şəki kəndində keçən Əziz Şərifin ilk oxuduğu təhsil ocağı Naxçıvanda Məmmədtağı Sidqinin açıldığı "Təbiyə

təccübə bilik toplayaraq mədəni səviyyəni yüksəldirdim".

Tiflisde gimnaziyada oxuduğu illerdə Əziz Şərif bir müddət Cəlil Məmmədquluzadənin ailesində təribə olunmuş, mütərəqqi ictimai ideyalara yiyələnmişdi. O dövrde Tiflisde fəaliyyət göstərən Azərbaycan aktyorlarını, sənətkarlarını da məhz Mirzə Cəlilin evində görmüşdü. Hətta Məmməd Rza Tehmasib, Hüseyin Ərebliński ilə yoldaşlıq edərmiş. Erməni quldurlarının 1905-ci ildə başladıkları qəddarlığın alovları bütün Azərbaycanı bürüməkdə idi. Naxçıvanda da qanlı qırınlar töredilmiş, talanlar edilmişdi. Aranın belə qarışıdı bir vaxtda Qurbanəli kişi ehtiyatlanaraq Əziz Şərifini Tiflisdən Naxçıvana aparmışdı.

1906-ci ildə Cəlil Məmmədquluzadənin redaktorluğu ilə "Molla Nəsrəddin" jurnalının ilk nömrəsi işq üzü gördü. Əziz Şərif öz xatirələrdə yazır ki, jurnal çıxan gündən atam özü abunəçi yazılmış, Naxçıvanda bütün dost ve tanışlarını da abunəçi yazdırılmışdı. "Yadimdadır ki, jurnal biza iki nüsxə gəlirdi. Bir nüsxəsi atamın adına, biri də jurnalın adına, birləşdirilmək üçün mənim adıma".

Beləliklə, Əziz Şərifin "Molla Nəsrəddin" jurnalında ilk yazısı çıxanda 15 yaşı vardı."Molla Nəsrəddin" jurnalının 16-ci nömrəsində çap edilmiş bu yazı "Əziz Qurbanəli oğlu Şərifzadə" imzası ilə çap edilib. Atası Qurbanəli Şərifzadənin arxivində bir sıra sənədər və məktublar var ki, onlar Qurbanəli Şərifzadənin "Molla Nəsrəddin" in necə fəal yazarlarından olduğunu təsdiqləyir. Əlbəttə, Qurbanəli Şərifzadə peşəkar yazıçı, yaxud jurnalist olmayıb. Lakin dövrünün ağrıacılarını dərindən duyan, xalqına, millətinə ürəyi yanın bir şəxsiyyət idi. Onun bu yönəki yaradıcılığının tarixi əhəmiyyətini müəyyənləşdirmək, tədqiq etmək xüsusilə vacibdir.

Sonraları təhsilini davam etdirən Əziz Şərif Moskvada ali məktəb bitirmişdi. Sovet hakimiyəti qurulduğundan sonra 1925-ci ildə Zaqafqaziya Mərkəzi İcrayıyya Komitəsində işləməyə başlayırdı. O, mətbuatda fəal çıxış edir, tədqiqatlar aparır, ədəbiyyatşunaslıqla bağlı məraqlı əsərlər qələmə alırı.

Əziz Şərif həm də respublikamızda tərcümə işinin banilərindən sayılır. O, rus və Azərbaycan dillerində bədii tərcümə sahəsində çox səmərəli fəaliyyət göstərib. Cəlil Məmmədquluzadənin, Əbdürəhim bəy Haqverdiyevin, Mir Cəlalın, Süleyman Rəhimovun, Mirzə İbrahimovun əsərlərini rus dilinə, Qoqolun, Qorkinin, Fadeyevin romanlarını, povest və pyeslərini ana dilimizə tərcümə edib. O, ədəbi əlaqələrin yaxınlaşmasına, inkişafında sanballı xidmət göstərib. "Naxçıvan məktubları", "Sabir bu gün", "Cəlil Məmmədquluzadə", "Molla Nəsrəddin" in yaranması, "Zaqafqaziya xalqlarının ədəbiyyatı", "Vaqif məhəbbət və gözəlik nəğməkarıdır" kimi əsərləri hələ sağlığında ona böyük şöhrət qazandırb.

"Keçmiş günlərdən" kitabının isə tarixi əhəmiyyəti daha böyükdür. Burada



■ Flora XƏLİLZADƏ
əməkdar jurnalist



məktəbi" olub. Orada neçə il oxuduğunu yaxşı xatırlamayan Əziz Şərif yazırı: "İlk dəfə rusca dərsi mən bu məktəbdə keçdim. 1903-cü ildə isə məuellimimizin ölüm xəbəri bizi bərk sarsırdı. Xüsusi də atam Sidqinin qəfil ölümünə dözə bilmirdi". Bu səbəbdən Qurbanəli Şərifzadə oğlunu İrevan gimnaziyasına qoymalı olub. Lakin o illərdə baş verən erməni-müsəlman münaqışları gəncin bu şəhərdə oxumasına mane olub. Günlerin birində ata öz oğlunu İrevandan Tiflisə getirib. Tiflisdə Cəlil Məmmədquluzadə azerbaycanlı uşaqlar üçün xüsusi pansion açmışdır ki, yeniyetmələr burada oxuduqdan sonra gimnaziyada təhsillərini davam etdirə bilsinlər.

Əziz Şərif yazırı: "İlk dəfə Tiflisdə Mirzənin pansionuna geləndə mən xalis kənd usağı idim. Heç ne bilməyən, heç nədən xəbəri olmayan kənd usağı. Hər bir şey mənə maraqlı və təccübəli gəlirdi. Pansionda piano var idi ... mən onu qarmona oxşadır, təccüb edirdim ki, niyə onu açıb bükək lazımlı gəlmir. Heyrət və

hem Azərbaycan tarixinin müəyyən məqamları faktlara öz əksini təpib, həm də ədəbiyyatımızın tanınmış simalarının bize belli olmayan həyatı qələmə alınb.

Əziz Şərif 1937-ci il repressiyalarının sarsıntılarını yaşamış, duymuş bir şəxsiyyət olub. Onun usaqlıqdan sevdiyi Hüseyin Cavid o ağır illərin qurbanı olub. Mişkinaz xanım Cavid öz xatirələrdə minnətdarlıqla xatırlayırdı ki, o illərdə həmi bizdən üz döndəmişdi. Çoxu salam verməyə belə qorxurdu. Bu ağıvə yə yalnız günlərdə Cavidin ailəsini arayan, axaran, onların ünvanına məktub yanan iki nəfərdən biri məhz Əziz Şərif idi. O, öz insanlıq borcunu sədaqətlə yerinə yetirirdi. Həmişə Turan Cavidə təşkinlik verməyə, ona dayaq olmağa çalışırdı.

Filologiya elmləri doktoru Əziz Şərif həm də böyük pedagoq idi. O, 25 ildən artıq müddətde, ömrünün axırında M.V.Lomonosov adına Moskva Dövlət Universitetinin professoru olub. Azərbaycanın Əməkdar elm xadımı Əziz Şərif Moskvada dünyasını dəyişəndə 94 yaşı var idi. Vəsiyyətinə görə Əziz Şərifini Naxçıvan qəbiristanlığında, atasının yanında dəfn ediblər. Burada bir qəribə uyğunluğunu xatırlamamaq olur.

Qurbanəli Şərifzadə də erməni quldurlarının torpaq iddiasına düşdüyü vaxt dünyasını dəyişmişdi, Əziz Şərif də məhz 1988-ci ildə, soydaşlarımızın doğma torpaqlarından qovulduğu vaxt vəfat etdi. Ruhlarına daim dualar oxunan hər iki parlaq şəxsiyyət bütün varlıqları ilə torpağa, Vətənə bağlı insanlar olublar. Vaxtılı Qurbanəli Şərifzadənin qəbri üstündə nitq söyləyən Rza Tehmasib belə bir söz demişdi: "Mərhum hürriyyət və ədaletin ən səmimi dostlarından biri idi. Məşədi Qurbanəli bəy kimi vücuḍaların fəvt olub getməsi millət üçün ağır dərdidir".

Bu fikri eynən Əziz Şərif haqqında da söyləmək mümkünür. Amma bir təselli var ki, parlaq şəxsiyyətlərin saldığı izlər pozulmur, yandırıqları mənəvi işlərlə isə heç vaxt sönümür. Akademik İsa Həbibbəyliyə məxsus fikirdir ki, Əziz Şərifin yazdıqları da, keşməkeşli ömür yolu da ötən əsrin salnaməsidir. Bu salnamədən isə hürriyyət aşığılarının, millət fədalərinin arzuları, çabalari, yarıda qırılmış ömürleri, qarışık zamanın aydınları boyaları...

Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütüvə İnfomasiya Vəsitələrinin İnkışafına Dövlət Dəstəyi Fonduñun maliyyəsi əsasında hazırlanıb.